

УДК 336.7 (477)

*В. Ю. Марчук,
к. е. н., старший викладач кафедри фінансові ринки,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»*

КООПЕРАТИВНІ БАНКИ: ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ

*V. J. Marchuk,
Ph.D. in Economics, teacher of the department of financial markets in the
SHEE «Vadym Hetman Kyiv National Economic University»*

COOPERATIVE BANKS: PROSPECTS OF CREATION IN UKRAINE

У сучасному світі кооперативний рух сприяє подоланню багатьох соціально-економічних проблем різних верств населення та суб'єктів господарювання. В Україні кооперативний сектор, який представлений кредитними спілками, потребує докорінних змін, оскільки у ньому на сьогодні існує велика кількість проблем фінансового, організаційного, системного та законодавчого характеру. Беручи до уваги зарубіжний досвід, кооперативний сектор України потрібно трансформувати у систему кооперативних банків. Саме тому стаття присвячена вивченню перспектив створення і діяльності кооперативних банків в Україні та аналізу їх законодавчого підґрунтя. Увага автора зосереджена на питаннях структуризації реформованої кооперативної системи України та функціонального наповнення кожного з її рівнів. В статті запропоновано варіант реформування кооперативної системи України на основі зарубіжного досвіду.

In the modern world cooperative motion is instrumental in overcoming of many socio-economic problems of different layers of population and subjects of menage. Cooperative sector in Ukraine which is presented credit unions needs drastic alternations, as in him for today there is plenty of problems financial, organizational, system and legislative character. Having regard to foreign experience, the cooperative sector in Ukraine needs to be transformed in the system of cooperative banks. For this reason the article is devoted the study of prospects creation and activity of cooperative banks in Ukraine and analysis of them legislative subsoil. Attention of author is concentrated on the questions of strukturizacii the reformed cooperative system in Ukraine and functional filling each of its levels. In the article the variant of reformation the cooperative system in Ukraine is offered on the basis of foreign experience.

Ключові слова: кооперативний банк, кредити, депозити, фінансова установа, кооперативна система.

Keywords: cooperative bank, credits, deposits, financial institution, cooperative system.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації, яка має багато негативних наслідків, розвиток кооперативного руху дійсно сприяє подоланню багатьох соціально-економічних проблем у світі. Зважаючи на активне впровадження кооперативних принципів господарювання і, як наслідок, соціальну спрямованість міжнародного кооперативного руху, він «фактично стає альтернативною формою

розвитку економічних відносин XXI ст., яка здатна забезпечити соціально-орієнтоване стійке економічне зростання як у розвинутих країнах, так і в країнах з перехідною економікою» [1, ст. 80].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Діяльність кооперативних банків та можливості імплементації в Україні кращого зарубіжного досвіду країн світу, де кооперативний рух є дієвим та ефективним інструментом фінансового та соціального захисту населення та господарюючих суб'єктів, неодноразово ставали об'єктом дослідження в наукових колах. Так, Гончаренко В. вивчав роль і перспективи фінансування кооперативними банками аграрного сектора економіки [2]; Бойчук В. – перспективи використання німецького досвіду діяльності кооперативних банків в Україні [3]; Стойка В. досліджував фактори стійкого розвитку кооперативних банків на основі європейського досвіду [4]. Окремі аспекти недосконалої законодавства України щодо діяльності кооперативних банків розглядав Стойко О. [5]. Проте поза увагою науковців залишились питання структуризації реформованої кооперативної системи України, нечіткість бачення щодо функціонального наповнення кожного рівня кооперативної системи. Це і стало об'єктом дослідження автора.

Формулювання цілей статті. В Україні можливість створення кооперативних банків передбачена законодавством: Господарським Кодексом України [6], Законом України «Про банки і банківську діяльність» [7], Законом України «Про кредитні спілки» [8], а також Концепцією розвитку системи кредитної кооперації [9]. Проте на сьогоднішній день в Україні жодного такого банку не створено, що дає основу для наукових досліджень у напрямку пошуку перспектив, вивченні переваг і недоліків та аналізу зарубіжного досвіду діяльності кооперативних банків, а також законодавства, що їх регулює, з метою впровадження найефективніших практик у модель кооперативної системи України. У статті автор ставить за ціль проаналізувати законодавчу основу щодо створення та діяльності кооперативних банків в Україні та запропонувати власне бачення реформованої кооперативної системи України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досвід багатьох країн світу, серед яких: Німеччина, Австрія, Франція, Нідерланди, Польща, Італія, уже показав ефективність діяльності кооперативних банків [3], [4], [2]. У Німеччині, наприклад, кооперативний кредитний сектор представлений місцевими та регіональними кооперативними банками, а також центральним кооперативним банком [3, ст. 19]. Австрійська банківська група Райффайзен, яка є найбільшою кооперативною банківською групою Австрії також складається з трьох рівнів: місцевих Райффайзенбанків із великою кількістю філій, регіональних Райффайзен Ландесбанків та Центрального кооперативного банку [4, ст. 166]. Французька кооперативна банківська група Креді Агріколь, яка за розміром капіталу є найбільшим банком у банківській системі Франції і одним із найбільших банків у Європі, також представлена трирівневою структурою: місцевими кооперативними банками, регіональними банками та центральним кооперативним банком – Національною Касою Креді Агріколь [2]. Як бачимо, зарубіжні системи кооперативних банків мають класичну трьохрівневу структуру: місцеві кооперативні банки – регіональні кооперативні банки – центральний кооперативний банк.

Що ж до України, то Концепцією розвитку системи кредитної кооперації [9] визначено, що структура системи кредитної кооперації повинна бути дво-, трирівневою. Перший рівень - кредитні спілки, що безпосередньо надають фінансові послуги споживачам - своїм членам. Другий рівень - кооперативні банки та об'єднані кредитні спілки. Згідно засад Концепції кредитні спілки повинні мати можливість засновувати регіональні та міжрегіональні кооперативні банки. Установи другого рівня системи кредитної кооперації можуть утворювати третій рівень - центральні кооперативні банки та/або об'єднані кредитні спілки [9]. Таким чином, Концепцією передбачено реформування кооперативної системи в Україні шляхом утворення першого рівня, який представлений кредитними спілками, другого рівня – кооперативними банками (тут постає питання - мова йде про місцеві кооперативні банки чи регіональні) та третій рівень - центральні кооперативні банки та/або об'єднані кредитні спілки, які створюються установами другого рівня системи.

Звернемося до інших нормативно-правових актів, у яких зазначено про діяльність кооперативних банків. Так, Господарський Кодекс [6] визначає кооперативний банк, як банк, що створений суб'єктами господарювання, а також іншими особами за принципом територіальності на засадах добровільного членства та об'єднання пайових внесків для спільної грошово-кредитної діяльності. Відповідно до Кодексу можуть створюватися місцеві та центральні кооперативні банки.

Закон України «Про банки і банківську діяльність» [7] зазначає, що кооперативні банки створюються за принципом територіальності і поділяються на місцеві та центральні кооперативні банки. Мінімальна кількість учасників місцевого кооперативного банку має бути не менше 50 осіб. Учасниками центрального кооперативного банку є місцеві кооперативні банки.

Закон України «Про кредитні спілки» [8] зазначає, що кредитна спілка не може бути засновником, співзасновником або учасником суб'єкта (суб'єктів) підприємницької діяльності, крім місцевого кооперативного банку, як на території України, так і за її межами.

Виходячи із вищезазначеного, нечітко є сформованими основні принципи структурованості реформованої кооперативної системи: кредитні спілки - місцеві кооперативні банки – центральний кооперативний банк; чи місцеві кооперативні банки – регіональні кооперативні банки - центральний кооперативний банк?

Вважаємо, що кооперативний сектор України, який представлений лише кредитними спілками (589 установ на кінець 2015 року), потребує докорінних змін, оскільки у ньому на сьогодні існує велика кількість проблем фінансового, організаційного, системного та законодавчого характеру. Так, законодавство, що регулює діяльність кредитних спілок [8], [10], є недосконалим і неконкретним. Зокрема, воно не відображає механізмів щодо процедур утворення гарантійного Фонду для вкладників членів кредитних спілок та обов'язкової участі кожної кредитної спілки у ньому; порядку здійснення заходів із фінансового оздоровлення та підтримки ліквідності кредитних спілок; реалізації саморегульованими організаціями кредитних спілок саморегульованих функцій; особливостей злиття, приєднання, поділу, перетворення кредитної спілки або ж її ліквідації тощо.

Кооперативний сектор України повинен трансформуватись у систему кооперативних банків, як показує зарубіжний досвід. Вона повинна бути побудована за принципом знизу вгору і складатися з трьох рівнів, кожен з яких повинен мати відповідні функції. Першим, місцевим, рівнем кредитної кооперативної системи повинні стати місцеві кооперативні банки, які надаватимуть своїм членам ощадно-кредитні послуги, а при внесенні відповідних змін до законодавства, і здійснюватимуть розрахунки, надаватимуть інші фінансові та нефінансові послуги, надаватимуть послуги малим підприємствам, фермерським господарствам та іншим дрібним сільськогосподарським виробникам. Вартий уваги і той факт, що на сьогодні лише незначна частина кредитних спілок можуть залучати кошти на депозитні рахунки, оскільки для цього потрібно мати ліцензію на здійснення діяльності по залученню внесків (вкладів) членів кредитної спілки на депозитні рахунки. Цим конкурентоспроможність і ефективність діяльності кооперативних установ значно поступається іншим фінансовим установам, зокрема банкам. Тому місцеві кооперативні банки повинні надавати послуги з кредитування та залучення коштів на депозитні рахунки на тих же умовах, що і комерційні банки.

Другий, регіональний, рівень кооперативної системи мають сформувати обласні (регіональні) кооперативні банки, що створюються для забезпечення більш ефективного функціонування місцевих кооперативних банків і знаходяться в їх власності. Головним завданням цих організацій має стати підтримка установ першого рівня додатковими послугами (підтримка ліквідності, розробка нових фінансових продуктів, внутрішні платежі, забезпечення розрахункових, валютних та інвестиційних операцій тощо). Третій, національний, рівень становить центральний кооперативний банк, який логічно завершує побудову повноцінної кооперативної системи. Ця установа має бути заснована установами другого (регіонального) рівня для забезпечення їх додатковими фінансовими послугами (вихід на міжнародний банківський ринок капіталів, міжнародні платежі, діяльність на валютному і фондовому ринках, лізинг, факторинг, страхування тощо). Отже, центральний кооперативний банк поєднає всі кооперативні банки в єдину систему, надасть їм переваги великого системного банку без втрати незалежності й автономності [5].

Висновки. Кооперація України має індивідуальний шлях розвитку, але міжнародний кооперативний рух та його економічний і соціальний потенціал створюють сприятливі умови для інтеграції та співробітництва, що має стати головним вектором подальшого реформування вітчизняної кооперативної системи.

Література.

1. Кооперативна модель економічного розвитку в умовах глобалізації: матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу і аспірантів / [ред. кол. : Башнянин Г.І., Апопій В.В., Вовчак О.Д. та ін.]. – Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2012. – 220 с., - 80-82 с.
2. Гончаренко В.В. Аналітичний звіт щодо побудови системи кредитної кооперації різних країн [Електронний ресурс] / В.В. Гончаренко. -Режим доступу: <http://minfin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article.htm>.
3. Бойчук В. Огляд системи кооперативних банків Німеччини / В. Бойчук // Вісник кредитної кооперації. – 2009. - №6 (15). – С. 17-20.
4. Стойка В.С. Розвиток та функціонування кооперативних банків: зарубіжний досвід / В.С. Стойка // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2013. – Випуск 2, Том 1. – С.165-170
5. Стойко О. Я. Необхідність і перспективи відродження кооперативних банків в Україні [Електронний ресурс] / О. Я. Стойко. - Режим доступу: http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pav_2014_25_8.pdf.

6. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>. – Назва з екрана.
7. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>. – Назва з екрана.
8. Про кредитні спілки : Закон України від 20.12.2001 р. № 2908-II // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – №15. – Ст. 101.
9. Про схвалення Концепції розвитку системи кредитної кооперації : Розпорядження КМУ від 7.06.2006 р. № 321-р.
10. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 № 2664-III.

References.

1. Bashnianyn, H.I. Apopii, V.V. Vovchak, O.D. and others (2012), "Kooperatyvna model ekonomichnoho rozvytku v umovakh hlobalizatsii", *Materialy naukovoï konferentsii profesorsko-vykladatskoho skladu i aspirantiv*, Vydavnytstvo Lvivskoi komertsiiinoï akademii, Lviv, Ukraine, p.220, pp. 80-82.
2. Honcharenko, V.V. "Analitichnyi zvit shchodo pobudovy systemy kredytnoi kooperatsii riznykh krain", [Online], available at: <http://minfin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article.htm>.
3. Boichuk, V. (2009), "Ohliad systemy kooperatyvnykh bankiv Nimechchyny", *Visnyk kredytnoi kooperatsii*, vol. 6 (15), pp. 17-20.
4. Stoika, V.S. (2013), "Rozvytok ta funktsionuvannia kooperatyvnykh bankiv: zarubizhnyi dosvid", *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti*, vol. 2, no.1, pp.165-170
5. Stoiko, O. Ya. "Neobkhdnist i perspektyvy vidrozhennia kooperatyvnykh bankiv v Ukraini", [Online], available at: http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pav_2014_25_8.pdf.
6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "Hospodarskyi kodeks Ukrainy", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
7. The Verkhovna Rada of Ukraine (2000), The Law of Ukraine "Pro banky i bankivsku diialnist", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
8. The Verkhovna Rada of Ukraine (2002), The Law of Ukraine "Pro kredytni spilky", *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, vol.15, p. 101.
9. Cabinet of Ministers of Ukraine (2006), Rozporiadzhennia "Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku systemy kredytnoi kooperatsii".
10. The Verkhovna Rada of Ukraine (2001), The Law of Ukraine "Pro finansovi posluhy ta derzhavne rehuliuвання rynkiv finansovykh posluh".

Стаття надійшла до редакції 22.12.2015 р.